

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Чернової Наталії Федорівни «Внесок академіка
В.І.Вернадського у становлення та розвиток вітчизняної
сільськогосподарської дослідної справи (кінець ХІХ ст. – перша половина
ХХ ст.)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних
наук за спеціальністю 07.00.07 - історія науки і техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. Володимир Іванович Вернадський є постаттю багатогранною, яка дійсно заслуговує на те, щоб залишитися у пам'яті наступних поколінь. Існує на теперішній час чимало різних публікацій, які показують В.І. Вернадського і як вченого природознавця, і як організатора науки і вищої школи, і як історика науки, і як громадсько-політичного діяча та мислителя. Цілком справедливо, що виникла думка розширити дослідження в галузі природознавства і поглиблено показати вплив і досягнення академіка В.І.Вернадського в становленні і розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні.

Неможливо заперечити, що така відома постать як Володимир Іванович Вернадський – класик природознавства, людина енциклопедичного складу розуму не є актуальною темою для написання кандидатської дисертації. Авторка дисертаційної роботи, під керівництвом члена кореспондента НААН В.А. Вергунова, зуміла виокремити здобутки Володимира Івановича і показати їхній вплив на розбудову сільськогосподарської дослідної справи в Україні та її розвиток, хоча більшість його напрацювань займають праці в галузі мінералогії (30%), біогеохімії (17%), геохімії (16 %) тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Дисертаційна робота, виконана Н. Черновою, є науковим дослідженням, в якому розкрито авторський підхід щодо визначення внеску й впливу діяльності В.І. Вернадського на розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні кінця ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. У свою чергу, робота дає змогу доповнити прогалини в історії розвитку вітчизняної аграрної науки, по іншому переосмислити спадок вченого в галузі природознавства, зокрема з аграрного напрямку.

Дисертаційне дослідження Н.Ф. Чернової «Внесок академіка В.І.Вернадського у становлення та розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (кінець ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.)» є складовою наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, що лише підсилює її актуальність і важливість.

Наукові положення, теоретичні й практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими, оскільки

автором опрацьовано достатню кількість літератури (183 позиції), зокрема архівні документи, наукові та науково-публіцистичні праці, мемуарну літературу, публікації періодичних видань та ін. Без сумніву висвітлена характеристика джерельної бази (с.26 – 33) доводить, що робота написана на підставі ґрунтової джерельної бази.

Теоретико-методологічна основа даного дисертаційного дослідження характеризується специфікою об'єкта і предмета дослідження, метою й задачами і тому авторкою справедливо обрані загальнонаукові, спеціально-історичні методи і принципи історизму, об'єктивності й науковості та інші (с. 34 - 38), які висвітлені на сторінках дисертації.

Відповідно меті дисертаційної роботи авторкою окреслені задачі дослідження, які завдяки системному аналізу стану наукової розробки наукового завдання, аналізу достатньої кількості літературних джерел, у тому числі архівних матеріалів, були вирішені та висвітлені в загальних висновках дисертаційної роботи.

Отже, авторка розробила оптимальну структуру дисертації, підбрала систему методів наукового пошуку, що дозволило їй отримати виважені науково-обґрунтовані висновки, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення для повноцінного й всебічного відтворення внеску В.І.Вернадського у вітчизняну сільськогосподарську дослідну справу й відповідають поставленим задачам дослідження.

Вважаємо, що авторка припустилася помилки пишучи в одному із завдань «визначити вагомість еволюційного вчення В.І. Вернадського про ноосферу...» (див. с.7 – задачі дослідження). Цей вислів не коректний, м'яко кажучи. Можливо авторка мала на увазі, що при створенні вчення про ноосферу В.І.Вернадський використав ідеї (положення) еволюційного вчення. Також, те саме бачимо у назві підрозділу 2.3 на с.67.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях. Складність наукового завдання дисертаційного дослідження Н. Ф. Чернової, на нашу думку, полягало передусім у тому, щоб відшукати необхідні матеріали, які б об'єктивно й достовірно показали діяльність вченого з розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Слід відмітити, що виходячи з аналізу ступеню наукової розробки і джерельної бази комплексне вивчення внеску Володимира Івановича Вернадського у розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи та його значення для сьогодення відсутнє. Авторка вперше на основі здійсненої періодизації історіографії виділено два етапи, які принципово відрізняються підходами, ідеологічним наповненням, положеннями і висновками; сформульовано авторське бачення важливості організаційної та

популяризаційно-просвітницької роботи вченого для потреб сільськогосподарської справи. Уточнено й конкретизовано основні фактори, що вплинули на становлення В.І. Вернадського як ученого-грунтознавця, розкрито аспекти формування його наукових зацікавлень. Показано внесок вченого у становлення та розвиток морфолого-генетичного ґрунтознавства. Систематизовано творчий доробок вченого у галузі сільськогосподарської дослідної справи на підставі комплексного аналізу його основних наукових праць. За рахунок уведення у науковий обіг маловідомих архівних матеріалів про науково-організаційну діяльність вченого деталізовано роль В.І. Вернадського в організації, діяльності Сільськогосподарського вченого комітету України та інших наукових інституцій, що мали відношення до розвитку аграрної галузі.

Висвітлюючи наукову новизну отриманих результатів на нашу думку, обов'язково потрібно було зазначити які саме, за словами авторки, «маловідомі архівні джерела були введені до наукового обігу (с. 8).

На основі опрацювання достатньої джерельної бази дисертанткою чітко визначено науковий апарат дослідження. Достатньо повно, відповідно до поставлених задач, розкрито наукову новизну, окреслено практичне значення одержаних результатів.

Основні положення дисертації достатньо апробовані (8 публікацій) у виступах на міжрегіональних науково-практичних семінарах, всеукраїнських та міжнародній науково-практичних конференціях, викладені у 5 публікаціях, що відповідає п.12 «Порядку» та підпункту 2.2 наказу МОНмолодьспорту від 17.10.2012 «Про опублікування результатів дисертацій...» і, в цілому, висвітлюють суть усіх розділів дисертації.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Рецензована дисертація є рукописом, що має вступ, три розділи, які в свою чергу поділяються на підрозділи та закінчуються висновками, у кінці роботи представлені загальні висновки по дисертації, додатки й список використаних джерел.

У першому розділі автор дає історіографічний огляд предмету дослідження і характеризує джерельну базу та теоретико-методологічні основи дисертаційної роботи.

Проведений дисертанткою аналіз джерельної бази дав їй можливість встановити, що у своїй сукупності зазначені в дисертації групи джерел складають багате і різноманітне документальне забезпечення досліджуваної проблеми. Нею з'ясовано, що значна кількість джерел досі залишалася малодослідженою й недостатньо використаною в наукових працях. Комплексне використання джерельної бази дало змогу досягти мети дисертаційного дослідження, розв'язати поставлені завдання.

Другий розділ дисертації «Формування наукового світогляду В.І. Вернадського та його внесок у становлення і розвиток аграрної науки як складової природознавства», в підрозділах яких розкрито формування його як ученого природознавця, напрями наукових досліджень та розкрито вплив вчення про ноосферу для розвитку аграрної науки.

Дисертанткою показано, що формування особистості В.І. Вернадського як громадянина та науковця розпочалося в колі сім'ї, а світогляд В.І. Вернадського як майбутнього вченого визначився у роки навчання на фізико-математичному факультеті Санкт-Петербурзького університету під впливом талановитих вчених-педагогів в галузі природознавства В.В. Докучаєва, Д.І. Менделєєва, І.М. Сеченова, А.М. Бекетова, А.М. Бутлерова та інших.

Н. Ф. Черновій, на наш погляд, вдалося висвітлити і довести те, що вчення В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу, крім теоретичного значення, мають практичний результат – зокрема, є корисними для розвитку сільського господарства.

Не можемо погодитися з авторкою з тим, що коли вона підсумовуючи власні дослідження у підрозділі 2.2 (с.66, згадуючи це ж саме і на с. 90 положення 4 у висновках), зазначаючи основні наукові напрями академіка, тут же поряд, з дійсно самостійними на даний час науками, які і є дисциплінами у вищій школі, біосферу і ноосферу називає їх дисциплінами.

Текст дисертації (переважно другий і третій розділи) містить занадто багато висловлювань прямої мови. На нашу думку, праця має бути викладена науковим стилем з відповідним аналізом думок дослідників, вчених тощо.

Авторкою у третьому розділі показана роль В.І. Вернадського в науково-організаційній розбудові морфолого-генетичного ґрунтознавства в Україні; участь його у заснуванні та діяльності Сільськогосподарського наукового комітету України; науково-організаційний внесок вченого у розвиток аграрного дослідництва як першого президента УАН; популяризаційно-просвітницьку його діяльність.

За змістом дисертації слід відмітити, що робота виконана на високому науково-методичному рівні. Мета, завдання, об'єкт і предмет чітко визначені. Розділи дисертації логічно пов'язані між собою, що свідчить про глибокий комплексний підхід до розв'язання поставленої проблеми. Висновки по роботі достатньо повно відображають її зміст.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні положення. Зміст основних положень дисертаційної роботи і автореферату ідентичний. Дисертація і автореферат відповідають вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Водночас проаналізоване дисертаційне дослідження, як і кожна наукова робота, викликає зауваження рекомендаційного характеру та дискусійні запитання, які були вище зазначені.

Хотілось би ще звернути увагу на те, що більшість додатків (А, Б, В, З, М, Н) не мають посилань на джерело. Також, наприклад, у додатку М можна було б зазначити рік.

Проте вищенаведені зауваження й побажання не зменшують наукової новизни та практичного значення представленого дисертаційного дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам МОН України. Виконана дисертація Н.Ф. Чернової на достатньому науково-теоретичному рівні є цілісним і завершеним науковим дослідженням, має чітку і логічну структуру, характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Одержані в роботі науково обґрунтовані результати в сукупності забезпечують вирішення наукового завдання – розкриття наукової спадщини В.І.Вернадського в контексті становлення й розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи кінця ХІХ – першої половини ХХ століття.

За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота Чернової Наталії Федорівни “Внесок академіка В.І.Вернадського у становлення та розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (кінець ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.)” відповідає вимогам, передбаченими пп. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, паспорту спеціальності – Історія науки й техніки за напрямом «Історична біографістика вчених та організаторів науки», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доцент кафедри біології та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
кандидат історичних наук, доцент

